

КУЛЬТУРНАЯ ІДЭНТЫЧНАСЦЬ: ПАМІЖ САМАВЫЗНАЧЭННЕМ І САЦЫЯЛЬНАЙ НАРМАТЫЎНАСЦЮ

А. Д. Крывалап,

*кандыдат культуралогіі, дацэнт кафедры культуралогіі ўстановы
адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»*

Анацыя. Артыкул прысвечаны разгляду пытання магчымасці пабудовы ідэнтыфікацыі асобы на падставе самавызначэння, а таксама як вынік сацыяльнага ўзаемадзеяння з Іншымі. Аднаўным пунктам у разважаннях з'яўляецца псіхааналітычная эгацэнтрычная (З. Фрэйд, Э. Эрыксан) мадэль разумення ідэнтычнасці. Таксама разглядаецца магчымасць стварэння ідэнтычнасці як формы пераадолення «стадыі люстэрка» (Ж. Лакан) у працэсе камунікацыі з Іншымі. Дадзены тэкст з'яўляецца спробай паста-ноўкі даследчага пытання ў падыходах да даследавання сучаснага стану практык канструявання культурнай ідэнтычнасці.

Ключавыя словы: культурная ідэнтычнасць, самаідэнтыфікацыя, Іншы, сацыяльная норма.

CULTURAL IDENTITY: BETWEEN SELF-DETERMINATION AND SOCIAL NORMATIVITY

A. Krivolap,

*PhD in Culturology, Associate Professor of the Department of Culturology
of the Educational Institution «The Belarusian State University
of Culture and Arts»*

Abstract. The article is devoted to the consideration of the possibility of building personal identification on the basis of self-determination, as well as a result of social interaction with other people. The starting point of reasoning is the psychoanalytic egocentric (S. Freud, E. Erikson) model of understanding personality. The author also considers the possibility of creating identity as a form of overcoming the «mirror stage» (J. Lacan) in the process of communicating with Others. This text is an attempt to pose a research question in approaches to studying the current state of cultural identity construction practices.

Keywords: cultural identity, self-identification, Other, social norms.

На ўзроўні штодзённай культуры паняцці ідэнтыфікацыі і самаідэнтыфікацыі часам выкарыстоўваюцца як сінонімы і не праблематызуюцца іх істотныя адрозненні. Калі паспрабаваць убачыць магчымыя тэарэтычныя адрозненні, што робяць магчымымі наяўнасць ідэнтычнасці, а таксама дапускаюць існаванне аўтаномнага суб'екта, які можа самастойна вызначыцца з уласнай ідэнтычнасцю, то магчыма заўважыць некаторыя прыныповыя адрозненні. Такім чынам, *мета* дадзенага артыкула – паспрабаваць канцэптуалізаваць магчымыя адрозненні ў падыходах да разумення ідэнтычнасці і самаідэнтыфікацыі. Сацыялогія і культуралогія дастаткова падрабязна даследавалі працэсы развіцця і сацыяльнага станаўлення асобы. Дакладней, якім чынам індывід цягам свайго жыцця трансфармуецца ў працэсе сацыяльнага станаўлення ў асобу. Адною з істотных частак гэтага працэсу з'яўляецца разуменне ўласнай ідэнтычнасці. Гэта працуе як на індывідуальным, так і калектыўным узроўні.

Наяўнасць ідэнтычнасці – гэта індывідуальная праблема з патэнцыйна небяспечнымі сацыяльнымі наступствамі. Мы можам адгукацца на інтэрпеляцыю (акліканне) ці патрабаваць ад іншых успрымаць нас менавіта так, як нам бы гэтага хацелася. Пры гэтым не звяртаючы ўвагу на маральны імператыў і тое, як мы самі ставімся да іншых. Менавіта асэнсаванне сябе як суб'екта дазваляе асобе прад'яўляць іншым патрабаванні ў стаўленні да сваёй асобы. Культурная ідэнтычнасць можа разглядацца як практыка сацыяльна прынятых форм дзейнасці ў вызначанай супольнасці ў пэўны час і ў вызначанай прасторы. Наша прыналежнасць да супольнасці можа і павінна быць пацверджана дзеяннямі. Гэта магчыма праілюстраваць на прыкладзе. Можна бясконца доўга разважаць пра веганства, але прыналежнасць да сацыяльнай групы, якая прытрымліваецца адпаведных абмежаванняў у ежы, можа быць даказана выключна практыкай. Аднак ці дастаткова індывідуальнай практыкі, магчыма, неабходна яшчэ каб было прызнанне з боку іншых сяброў супольнасці? У гэтым выпадку прадстаўлены дзве магчымыя стратэгіі да вызначэння ідэнтычнасці: самаідэнтыфікацыя і ідэнтыфікацыя як працэс узаемадзеяння з іншымі.

Варта асобна вылучыць амбівалентны характар стварэння культурнай ідэнтычнасці: з аднаго боку, гэта тое, што мы абіраем і вырашаем самі (эгацэнтрызм); з другога – гэта вынік камунікацыі і ўзаемадзеяння з іншымі (сацыяльнае канструяванне). Калі ідэнтычнасць – выключна самавызначэнне, то гэта фіксацыя, захрасанне і цяжкасці з пераадоўваннем «стадыі люстэрка». Калі мы адмаўляемся ад знешняга прызнання сябе і патрабуем ад іншых называць і ўспрымаць нас менавіта так, як мы лічым правільным.

Працэс фарміравання ідэнтычнасці ў межах псіхааналітычнага падыхода да разумення культуры звязваецца з фарміраваннем «Я». Калі жаданні цела з непераадоўных пазываў прыроды трансфармуецца ў

нашы ўласныя жаданні, адасобленыя ад прыроды і якія з'яўляюцца сродкам задавальнення. Далей гэта непазбежнае сутыкненне з «Звыш-Я», калі жаданні супярэчаць ці канфлітуюць з сацыяльнымі нормамі. Фармуляванне ўласных жаданняў можна разглядаць як варыянт вызначэння сябе, фактычна канструяванне ўласнай ідэнтычнасці праз вызначэнне жаданняў і праяўлення волі.

Але што мае прыярытэт і першанства: наша фантазія адносна сябе ці знешняя ацэнка і вызначэнне? Калі мы сцвярджаем першанства і важнасць самавызначэння і эмацыйных хваляванняў, то гэта канфлікт на «стадыі люстэрка». На падстве чаго мы ўпэўнены, што зможам навязаць іншым наша бачанне свету і саміх сябе? Дзе праходзіць нябачная мяжа паміж нашымі адчуваннямі рэчаіснасці і правам іншых бачыць нас інакш?

Ва ўласных фантазіях мы можам быць кім заўгодна і можам працяглы час знаходзіцца ў бяспечным асяродку, адарваным ад фізічнай рэчаіснасці. Аднак рана ці позна адбываецца траўмуючае сутыкненне з фізічнай рэчаіснасцю. Гэта той выпадак, калі дзіцячыя фантазіі разбураюцца цынічнымі дарослымі, якія не падтрымліваюць прапанаваную гульню. Для чалавека такое балючае сутыкненне непазбежна будзе культурнай траўмай з перспектывай неўрозу ў будучыні. Затым траўматычны досвед давядзецца прапрацоўваць у дарослым жыцці і пераадольваць яго наступствы.

Ідэнтычнасць як вынік сацыяльнага ўзаемадзеяння дазваляе разглядаць Іншых у якасці ўмовы для з'яўлення той самай ідэнтыфікацыі. Нам гранічна патрэбны Іншы каб зразумець нас саміх, нашы ўласныя межы, магчымасці, абмежаванні. Ідэнтычнасць у такім выглядзе можа разглядацца як вынік камунікацыі ці больш шырокага ўзаемадзеяння. Часам выказванні Іншых адносна нашай ідэнтычнасці могуць разглядацца як праекцыя нашых жаданняў і дзеянняў. Калі мы прадпісваем Іншым нашы ўласныя жаданні і намеры іх ажыццяўлення. Ступень адкрытасці і гатоўнасці пачуць голас Іншых, што можа супярэчыць нашаму вызначэнню пра саміх сябе. Як вынік у адказ могуць быць агрэсія і прымус да выкарыстання нашых уласных вызначэнняў. Гэта тая самая барацьба ў прасторы дыскурсу за права і магчымасць вызначэння ці перавызначэння слоў. Гатоўнасць да дыскусіі і крытыкі ці адмаўленне і агрэсія.

У якасці падсумавання варта адзначыць, што ідэнтычнасць не з'яўляецца выключна асабістай справай чалавека, а закранае сацыяльнае вымярэнне і таму патрабуе ад індывіда мець і дэманстраваць уласнае стаўленне і меркаванне. Па аналогіі з абавязковымі палямі ў пашпарце, ідэнтычнасць пастаянна патрабуе праяўлення і доказу ўласнага існавання. Асоба павінна быць у стане адказаць на пэўныя пытанні, нават калі раней і не думала пра гэта. Прымус мець што сказаць адносна нейкай тэмы – гэта адзін з вынікаў разумення ідэнтычнасці як сацыяльнага канструкта.

Недастаткова дэкламацый ці проста паўтарэння нейкіх патэрнаў і мадэлей паводзін, якія ўважаюцца правіламі і ўхваляюцца супольнасцю. Неабходна дадаць таксама разуменне суб'ект-аб'ектных стасункаў з Іншымі ці з тым, хто з'яўляецца творцам нашай ідэнтычнасці. Асоба выкарыстоўвае адпаведныя саманазвы ў дачыненні да самой сябе ці гэта запазычаныя назвы і магчымыя версіі ідэнтыфікацыі? Самавызначэнне ў разуменні ідэнтычнасці як барацьба за права быць іншым, не злівацца з супольнасцю? Стварэнне культурнай ідэнтычнасці непазбежна выклікае неабходнасць выпрацоўкі адказаў на аксіялагічныя пытанні, у т. л. і пра ўзаемадзеянні з Іншымі і наяўнымі сацыяльнымі нормамаі.